

СЛАВОВА, Т. (гл. ред.), КАПАЛДО, М., ЛАЛЕВА, Т., ТОТОМАНОВА, А. (ред.) (2010): *Поредица "История и книжнина"*, ПАМ Пъблишинг Къмпани, София, 7 книги.

В рамките на поредицата „История и книжнина”, издавана от екипа на проекта „История и историзъм в православния славянски свят. Изследване на идеите за история“², от печат излязоха нови приносни монографии на български медиевисти. В предходен брой на *Eslavistica complutense* Гергана Ганева представи пет от тях³, тук накратко ще се спра на останалите издадени през 2011-2014 г. изследвания⁴, обединени от интереса към конкретни средновековни текстове като носители на данни за езика, историята, културата и идеологията на средновековна България. Именно съчетаването на различни изследователски стратегии, които понякога принадлежат на различни научни дисциплини и постигането по този начин на изводи, надхвърлящи ограниченията на единичните текстове и ръкописи, е, струва ми се, отличителната черта на всяка една от книгите от поредицата.

1. МИНЧЕВ, Г. (2011): *Слово и обред. Тълкуванията на литургията в контекста на други културно близки текстове на славянското Средновековие*, 198 стр.

Типичен пример за такова интердисциплинарно изследване е работата на Георги Минчев „Слово и обред. Тълкуванията на литургията в контекста на други културно близки текстове на славянското Средновековие”. В нейния център стои разбирането за средновековната култура като множество взаимовръзки и взаимодействия – в случая, между канонични, неканонични, фолклорни, литургически текстове и църковната живопис. След внимателен обзор на предходната научна традиция и критичен анализ на въведената в нея терминология, авторът разглежда конкретни примери за такива взаимни влияния и отношението им спрямо сакралното пространство и богослужението: тълкуванията на литургията, псевдоканонични видения за присъствието на небесни сили по време на литургията, визуализациите на теофании и ангелофании в иконографията като интерпретация на канонични и квазиканонични съчинения, фолклорни реплики на книжовни текстове. В приложение са публикувани някои от най-важните славянски преводни произведения, послужили за наблюденията на автора.

2. ВЕЛИНОВА, В. (2013): *Среднобългарският превод на Хрониката на Константин Манасий и неговият литературен контекст*, 276 стр.

Изследването на В. Велинова „Среднобългарският превод на Хрониката на Константин Манасий и неговият литературен контекст” си поставя за цел да събере в едно цяло ръкописи, контексти и текст и да ги обгледа с археографска,

² Проектът се изпълнява от изследователски консорциум под ръководството на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и е финансиран от българския Фонд „Научни изследвания”.

³ *Eslavistica complutense*, 11, 2011, 163-165.

⁴ Пълният списък на излезлите досега книги от поредицата и на тези, които са под печат, може да бъде прегледан тук: <http://cyrilmethodiana.uni-sofia.bg/index.php/mseries>.

изкуствоведска, езиковедска и литературоведска методология, за да декодира „културния език“ на съчинението и да разкрие различни аспекти на възприемането му в славянска среда. Специално внимание е отделено на ръкописните източници и на връзката между *Хрониката* и съпътстващите я текстове в славянските сборници, които я съдържат. В най-обемната последна, трета глава от изследването се разглеждат в съпоставка с гръцкия оригинал характеристиките на среднобългарската версия (пълнота, форма и езикови особености). По този начин В. Велинова достига до важни заключения за старинния в текстологическо отношение образец, следван от преводача, за високата художествена стойност на самия превод и за ролята му в по-нататъшната славянска ръкописна традиция като монашеско четиво с догматическо-екзегетично съдържание. В края като приложение са поместени още два кратки етюда, които допълват различни части на изследването с нови ракурси: в първия от тях илюстрираните копия на *Хрониката* се интерпретират като носители на екзегеза в образи, а във втория се защитава хипотезата, че такива богато украсени преписи са изготвени специално за подрастващите синове на Иван Александър, така както през X в. са били съставяни княжески *Изборници*.

3. СЛАВОВА, Т. (2013): *Славянският превод на Посланието на патриарх Фотий до княз Борис*, 344 стр.

Книгата на Татяна Славова „Славянският превод на Посланието на патриарх Фотий до княз Борис“ представлява задълбочено лингво-текстологическо проучване на паметника. Изчерпателният изворов материал (тринадесет руски преписа на *Посланието* в ръкописи и един в старопечатно издание) и внимателният, комплексен методологически подход към него позволяват на изследователката достоверно да възстанови историята и характеристиките на превода. Научният инструментариум включва описание и групиране на преписите, наблюдения върху пропуските и добавките в славянския архетип спрямо гръцкия първообраз, проучване на преводаческата техника и детайлен анализ на езиковите особености. Тези наблюдения дават основание на Т. Славова да заключи, че първоначалният превод е извършен през XIV в. от представител на Търновската книжовна школа, като изтъква в подкрепа на този извод многобройни лингвистични аргументи и актуализирането на проблематиката, свързана с устоите на православието, държавността и ролята на владетелската институция, по времето на цар Иван Александър (1331–1371). Втората част на книгата предлага издание на *Посланието* (според преписите, съдържащи пълната му версия), снабдено с критически апарат, а също и речник-индекс към него.

4. БИЛЯРСКИ, Ив. (2013): *Палеологовият Синодик в славянски превод*, 177 стр.

Иван Билярски въвежда още един паметник, имащ отношение към балканския XIV в. – това е „Палеологовият Синодик в славянски превод“. Този тип *Синодик*, коментира ученият в уводните думи към своята монография, е засви-

детелстван в славянска версия в киевски старопечатни издания от XVII в., но встрани от научния интерес е останал един негов по-ранен ръкописен свидетел, намиращ се в сборника Ms. slav. 307 от Библиотеката на Румънската академия на науките (писан в първата половина на XVI в.). Първата глава от книгата е посветена на характеристиките на сборника. Сред наблюденията на автора се откроява това за връзката между букурещкия и Дриновия препис на българския *Синодик* (ръкопис № 432 от Народната библиотека в София), връзка, която предполага според Билярски причисляването и на последния към Палеологовия тип. Съставът на букурещкия препис е проучен спрямо византийския първообраз в трета глава, а в четвъртата са анализирани запазените в него памети. Всички тези наблюдения дават възможност на Ив. Билярски да предложи датирание, локализация и исторически контекст на гръцкия оригинал, от който е направен преводът. В края е осъществено за пръв път дипломатическо издание на текста от Ms. slav. 307.

5. БИЛЯРСКИ, Ив. (2011): *Сказание на Исая пророка и формирането на политическата идеология на ранносредновековна България*, 266 стр.

Иван Билярски участва в поредицата „История и книжнина” и с изследване, посветено на „Сказание на Исая пророка и формирането на политическата идеология на ранносредновековна България”. Това произведение е известно и под друго, научно название – *Български апокрифен летопис*. То е запазено в единствен късен препис, т.нар. Кичевски сборник, съхраняван в сбирката на А. И. Хлудов в ГИМ-Москва под № 123. Иван Билярски преиздава текста и новобългарския му превод, извършва преглед на предходните изследвания и пристъпва към едно ново осмисляне на произведението, четено през закодираните в него библейски образи, идеи, модели и концепти – „Нов Израил”, „избран народ”, „богоизбран цар”, „Давидово царство”, „Мойсеево царство” и др. – издаващи според автора един идеологически пласт, отразяващ началните и следващите стъпки в процеса на изграждането на една нова идентичност на българите. В резултат изследователят извежда на преден план две основни (макар и наглед противоречащи си) характеристики на средновековния апокриф – изтъкването на богоизбраността на българите чрез най-различни алюзии и уподобявания (пространствени, ономастични, идеологически) и основаването на тази нова идентичност върху единение, а не противопоставяне, между българи и ромеи.

6. НИКОЛОВ, А. (2011): *Повест полезна за латините. Паметник на средновековната славянска полемика срещу католицизма*, 154 стр.

В своята монография Ангел Николов изследва друг текст с идеологическа натовареност и тенденциозност – „Повест полезна за латините. Паметник на средновековната славянска полемика срещу католицизма”. Авторът извършва внимателен преглед на проучванията и изданията на текста и установява разпийността и фрагментарността на досегашните наблюдения. Във втора глава

А. Николов се спира детайлно на междутекстовите връзки с *Повесть временных лет*, *Българския апокрифен летопис*, *Манасиевата хроника*, които имат значение освен всичко друго и за уточняване на хронологическите рамки, в които е възникнала *Повест полезна за латините*. Заключениеето на А. Николов въз основа на направения анализ е, че *Повестта* е славянски превод, направен вероятно в началото на XII в. в западните български земи, а византийският оригинал, който засега трябва да се счита за изгубен, следва да се отнесе към края на XI в. По-нататък авторът извършва текстологическо групиране на четиринадесет преписа на съчинението, проследява неговата ръкописна традиция в България, Русия, Сърбия, Влашко и Молдова, и публикува на различните версии (общо четири редакции). Монографията включва и превод на съвременен български език, снабден с подробен исторически коментар.

7. СПАСОВА, М. (2014): *16 слова на Св. Григорий Богослов (фототипно издание на ръкопис НБКМ 674)*, 622 стр.

В последните месеци на 2014 г. от печат излезе книгата „16 слова на Св. Григорий Богослов (фототипно издание на ръкопис НБКМ 674)”, подготвена от Мария Спасова. Среднобългарският ръкопис № 674 от Народната библиотека в София е един от емблематичните паметници от времето на цар Йоан Александър, писан от книжовника Първослав за логотета Мита от Търново (в изданието на М. Спасова е предложено ново четене на тази бележка), вероятно през 1350–1360 г. В състава на ръкописа са влезли шестнадесет слова на Григорий Богослов без тълкувания, две от които са в старобългарския превод, известен от дефектния кодекс от РНБ-Санкт Петербург Q.p.I.16 (XI в.), шест също имат преславски езикови особености и се срещат в преписите с коментари на Никита Ираклийски, а останалите осем съвпадат с предевтимиевия превод, отразен в сръбските ръкописи № 92 от сбирката на манастира Високи Дечани и № 174 от Хилендарския манастир (и двата от средата на XIV в.). Несъмнено уводът на М. Спасова и самото луксозно цветно издание биха били ценен помощник за всеки изследовател на славянските преводи на словата на Григорий Богослов, на сборниците, които ги съдържат, и на техния културно-исторически контекст.

Явор Милтенов
Институт за български език, БАН (София)